

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОТЯСІННЯ ПОЧАТКУ ХХ СТ. СЕЛЯНСЬКИЙ ВИМІР ПОДІЙ (ІЗ НАГОДИ 100-Ї РІЧНИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1921 РР.)

УДК 94(100:477) «1914/1918»
DOI: 10.31651/2413-8142-2018-19-4-8

О. П. Реснт

*доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
НАН України, завідувач відділу історії України XIX –
початку ХХ ст. Інституту історії України НАН
України, заступник директора Інституту історії
України НАН України*

ВЕЛИКА ВІЙНА 1914–1918 РР. ЯК ГЛОБАЛЬНЕ ПОТЯСІННЯ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*У статті розглянуто Першу світову війну з погляду
глобального катаклізму, що вплинув на історію не лише
ХХ, а й початку ХХІ ст. Показано вплив цього
міжнародного конфлікту на українські землі. Значну
увагу сконцентровано на висвітленні найголовніших
«українських аспектів» війни у політичній, ідеологічній,
військовій, економічній та соціальній площинах. Вказано
як на негативні, так і позитивні наслідки подій 1914–
1918 рр. для формування модерної нації та становлення
державності.*

Ключові слова: Перша світова війна, Велика війна,
глобальне потрясіння, гуманітарна катастрофа,
політика, Україна.

Постановка проблеми. Велика війна 1914–1918 рр.,
яку з початком Другої світової назвали Першою, як
явище цивілізаційного розмаху та порядку стала
переломною подією для світової історії, справжньою
гранню між епохами, визначивши по суті подальший
розвиток людської цивілізації. На слушну думку
американського дипломата і політолога Дж. Кеннана,
«все, що відбулося у світі в ХХ ст., спричинено
Першою світовою війною».

Масштаб війни, величезні втрати, передусім
людські, а також викликані нею фундаментальні
зрушення (активізація соціальних і національних рухів,
революції, геополітичні зміни) зумовили значний
наукових інтерес до воєнних дій 1914–1918 рр. одразу
ж після їх закінчення, котрий не вщухає й дотепер. Для
сучасних вітчизняних істориків звернення до різних
аспектів Першої світової війни є актуальним з погляду
створення неупередженої в оцінках, багатовимірної
й фактологічно насиченої реконструкції тогочасних
подій саме в українському контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.
Історіографічний вимір Великої війни є сьогодні
багатшаровим і розмаїтим. Свій внесок у його
наповнення зробили представники не одного
покоління вчених із різних наукових шкіл, течій і
напрямів. Однак системне та комплексне вивчення
«українських аспектів» цього конфлікту стало
можливим лише зі здобуттям Україною державної
незалежності.

Керуючись новими методологічними підходами,
вітчизняні науковці досягли суттєвих результатів в
осмисленні подій та наслідків Великої війни. У фокусі
дослідницького пошуку опинилася ціла низка питань,
які можна умовно звести до кількох напрямів:
економічного, соціального, політичного,
зовнішньополітичного, воєнного полону, історії
легіону УСС та перебігу бойових операцій, біженства
і громадських організацій, російської окупації
Галичини й Буковини, регіоналістики, «культури
війни».

Справжнім бумом можна назвати сплеск у
вивченні різних соціальних аспектів Першої світової
війни. Така ситуація викликана кардинальною зміною
умов історичного процесу на початку 1990-х рр.
Дослідники, ознайомившись із основними векторами
студіювань проблематики європейськими фахівцями,
активно сприйняли парадигму соціальної історії та
мікроісторії, яка основний наголос робить, власне, на
вивченні проблем людини у війні, звертаючи значно
меншу увагу на макропроцеси, бойові дії, міжнародні
відносини.

Значний поступ у вивченні подій та наслідків
Першої світової війни здійснили співробітники
Інституту історії України НАН України. До 90- і 100-
річчя від її початку було проведено Всеукраїнський
круглий стіл (2004) та Всеукраїнську наукову
конференцію з міжнародною участю (2014),
опубліковано серію статей, а також підготовлено
спеціальні випуски наукового збірника «Проблеми
історії України XIX – початку ХХ ст.» [1; 2] та
«Українського історичного журналу» [3]. Результатом
подальшої праці над воєнною проблематикою 1914–
1918 рр. стало видання монографій, довідників,
навчальних посібників, відповідних розділів у
колективних працях [4; 5; 6].

У 2013 р. Інститут історії України НАН України
завершив роботу над фундаментальним науковим

виданням «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: історичні нариси» [7], в якому здійснено спробу комплексного аналізу різних вимірів суспільного життя України в період Першої світової війни. Його логічним продовженням став документальний збірник «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: мовою документів і свідчень» [8], опублікований у 2015 р.

Серед вітчизняних монографічних публікацій останніх років варто виділити спільну працю В. Солдатенка та В. Головченка, в якій автори підсумували проблему «українського питання» в роки Першої світової війни [9]. Формування позицій політичних партій у воєнні роки проаналізовано у студіях В. Зорик та А. Зорик [10]. У монографії київського дослідника О. Кураєва розглянуто український фактор у політиці Берліна й Відня під час Першої світової війни [11], а Л. Жванко на основі значного масиву досліджень попередників, а також широкого кола джерельних матеріалів підбила певний підсумок вивченню проблем біженства в роки війни [12; 13].

Загалом вітчизняні історіографічні здобутки на цьому шляху останніх вже майже двох із половиною десятиліть [Дет. див. 14] сприяють доповненню коду історичної пам'яті українського народу важливою складовою про події Великої війни.

Мета дослідження полягає у характеристиці ключових ознак Першої світової війни як глобального потрясіння та аналізі її впливу на українські терени.

Виклад основного матеріалу. Велика війна 1914–1918 рр. стала логічним завершенням суперечливих процесів «довгого», в історичному вимірі, ХІХ ст. Адже час, що передував цій гуманітарній катастрофі, в країнах втягнутих до неї був періодом небаченого раніше економічного розвитку, стрімкого технічного й наукового прогресу, освоєння нових територій, налагодження системи зв'язку та транспортного сполучення, інтенсивної торгівлі й обміну капіталами, розширення демократичних інституцій, залучення дедалі більшої частини суспільства до політичного життя, початку формування громадянського суспільства, зростання добробуту населення, значного покращення умов праці та скорочення її тривалості, розвитку різноманітних форм дозвілля, тощо. Саме тоді з'явилися й почали швидко поширюватися речі, такі звичні нам сьогодні – автомобілі, літаки, електротовари, виробы хімічної промисловості, нафтопродукти, телеграф, телефон, радіо. Життя стало значно комфортнішим і не лише для представників родової аристократії й буржуазної еліти, а й для широких верств суспільства. Пізніше сучасники назвуть період, який передував Великій війні, «прекрасною епохою». Й жодна країна, а тим більше її суспільство, здавалося, не були готові до тяжких випробувань зтяжними й виснажливими воєнними діями.

У розпал літа 1914 р., вочевидь, майже ніхто у світі не усвідомлював повною мірою (і виняток з цього не становили навіть безпосередні учасники так званої «липневої кризи»), маховик якої руйнівної сили було запущено в рух одним лише пострілом у Сараєво, що обірвав життя спадкоємця австро-угорського престолу ерцгерцога Франца-Фердинанда й підвів ризику під усталеним порядком життя.

Крах засадничих цінностей ХІХ ст., глобальність воєнної ситуації як засобу й інструменту міжнародної

політики, радикальний перерозподіл світу та сфер впливу, падіння імперій і поява на їхніх руїнах новостворених держав, вихід на історичну арену нових геополітичних центрів світового тяжіння, незагоєні рани й реваншистські настрої, спричинені повосенним устроєм, розпач від сподівань, яким не судилося справдитися, поглиблення гуманітарних проблем – все це принесла з собою Велика війна.

Трагізм Першої світової війни особливо проявився в тотальному характері, який вона набула, та стрімкому падінні цінності людського життя. За своїми універсальними масштабами й демографічними втратами вона значно перевершила все, що відбувалося до неї у ході найбільших міжнародних воєнних конфліктів в історії людства. Лише за перший її тиждень близько 900 млн жителів планети (а до кінця війни загалом 38 держав із населенням у півтора мільярди осіб, що дорівнювало трьом чвертям тогочасного населення всього світу) опинилися в стані протиборства між собою. За 4 роки, 3 місяці та 10 днів, які тривала війна, загалом до війська було мобілізовано 73,5 млн осіб, з яких 10 млн – убито (для порівняння – стільки людей загинуло в усіх європейських війнах упродовж цілого тисячоліття до 1914 р.) та близько 20 млн – поранено, з яких 3,5 млн наважди стали інвалідами [7, 708].

Раніше не бачені масштаби Великої війни та наслідків, що вона їх спричинила для світу й особливо – для народів Європи, сприяли закарбуванню й збереженню історичної пам'яті про неї. На Заході саме так і було: Перша світова війна там стала невід'ємною складовою коду історичної пам'яті вже для декількох поколінь людей. І навіть ще масштабніші, кривавіші й страшніші події, що їх принесла із собою людству Друга світова війна – не витіснили на узбіччя історичної пам'яті спогади про Першу, чому сприяло й глибоке розуміння причинно-наслідкового зв'язку між ними. Як наслідок – ми можемо розглядати західну історіографію Великої війни як явище безперервного, хай і неоднакового за інтенсивністю, розвитку довжиною у століття.

Зовсім інша доля спіткала пам'яті про Першу світову війну на успадкованій Радянським Союзом більшій частині теренів колишньої Російської імперії, де вона стала «забутою». І справа тут не тільки і не стільки у певній цілком природній історичній сублімації та витісненні пам'яті про неї значно більш драматичним досвідом хронологічно наступних за нею Громадянської та Другої світової (як «Великої Вітчизняної») воєн, а у повному ідеологічному розриві більшовицького режиму на опанованих ним теренах майже зі всім, що мало місце до «Великого Жовтня». З огляду на таку викривлену систему історичних координат, Велика війна (не інакше як під назвою «імперіалістична») мала право на історичну пам'ять лише як схематичне й позбавлене людського виміру явище, що стало придатним ґрунтом для перемоги більшовицької революції і спроб її трансформації у революцію «Світову» [Дет. див. 7, 708–709].

Аналізуючи перебіг подій Першої світової війни та її наслідки, детальніше зупинимося на основних аспектах, що стосувались безпосередньо України. Її етнічні землі, розділені між Російською імперією та Австро-Угорщиною, будучи об'єктом геополітичних зазіхань ворогуючих сторін, на чотири роки

перетворилися на театр запеклих бойових дій, а їх населення – опинилося по різні боки від лінії фронту цієї братовбивчої для українців війни. Через австро-угорські Галичину та Буковину і російську Волині неодноразово прокотилися страшний коток бойових дій. На згаданих українських землях відбулися одні з найбільших і найкривавіших за історію Великої війни наступальних операцій: Галицька битва (1914 р.) і Брусиловський прорив (1916 р.), успішні для російської сторони; та стратегічний розвиток Горлицько-Тарнувського прориву (1915 р.), вдалого для армій країн Четверного союзу. Про запеклість збройного протистояння сторін за кожен квадратний кілометр території промовисто вже самим своєю кількістю говорять хоча би тільки 6-ть (!) битв за Ковель.

Протиборчі у війні країни активно використовували у своїй геополітичній стратегії «українське питання» під гаслами визволення «русских подьяремной Руси из 600-летней неволи» (Російська імперія) чи українців від «російської тиранії» (Австро-Угорщина та Німеччина). Більше того, захоплення та подальше інкорпорування заселених українцями теренів Австро-Угорщини до складу Російської імперії, розглядалося владою та політикумом останньої як радикальний спосіб розв'язання пекучої внутрішньої проблеми імперії – подолання в ній українського руху.

На зайнятих воюючими сторонами «по праву війни» українських землях були влаштовані окупаційні режими (російський в Галичині та на Буковині й австро-німецький на Західній Волині), надто далекі у реальній політиці від публічно проголошуваних ними поміркованих гасел. Але навіть для такого палкого «визволителя» та «об'єднувача» «исконно русских земель», як Російська імперія, українські землі в кінцевому рахунку були розмінною монетою у великій геополітичній грі, про що свідчить дана нею згода на включення Буковини до складу Румунії за вступ останньої до війни на боці країн Антанти.

Водночас відзначаємо, що під час Великої війни вперше у новітній історії майже всі землі сучасної України (за винятком Закарпаття) хоч і на короткий термін і без міжнародно-правової санкції (остання була справою повоєнного переділу кордонів за рішенням країн-переможниць) опинилися під владою та адмініструванням однієї держави – Російської імперії.

У 1914–1918 рр. воюючі сторони практикували створення з підданих держав-антагоністів військових загонів та легіонів на добровільній основі. У Російській імперії на відміну від полонених чехів і поляків, формування подібних підрозділів із українців різної політичної орієнтації залишилося на стадії проектування [Дет. див. 15]. Створення ж Німеччиною двох полків – Сірожупанного та Синьожупанного з військовополонених-українців – було реалізовано вже після укладання Брестського мирного договору між УНР та країнами Четверного союзу.

Велика війна поклатала початок і формуванню українських національних військових частин у складі армій протиборчих країн: легіону українських січових стрільців (УСС) в Австро-Угорщині вже у 1915 р. та українізованих військових з'єднань російської армії значно пізніше – влітку–восени 1917 р., у складі яких кувалися кадри майбутнього українського війська часів національно-визвольних змагань.

Перша світова війна відкрила у ХХ ст. «скриньку Пандори» нових жахів і страшних випробувань для населення країн, які перебували у стані війни. Особливо болючим був цей рахунок на українських землях. До традиційних для будь-якої війни розорення і спустошення, інфляції та зростання цін, падіння виробництва споживчих товарів і зниження рівня життя населення додалися превентивні арешти та інтернування запідозрених у неблагонадійності: русофілів та їм співчуваючих – до таборів на Заході Австрії; українофілів – в адміністративне заслання до внутрішніх губерній Російської імперії. Небачени раніше масштабів набули практика санкціонованого взяття заручників і масових примусових виселень цивільного населення при відступі та з фронтової смуги, особливо чоловіків призовного віку. Подекуди такі виселення докорінно змінили пропорції етнічного складу населення окремих українських етнічних земель, як це трапилося, наприклад, на користь поляків на Холмщині та Підляшші. Сотні тисяч добровільних біженців і примусових виселенців, які потребували хоч якогось облаштування в місцях свого перебування, становили одну з найгостріших гуманітарних проблем, породжених Першою світовою війною [Дет. див. 12; 13; 16; 17].

Евакуація на схід влітку–восени 1915 р. із прифронтових, що перебували під загрозою захоплення ворогом, Волинської, Подільської та Київської губерній частини промислового потенціалу, цінностей контор Державного банку і навіть освітніх закладів включно з Університетом святого Володимира стала апробацією такого роду досвіду та передвісником масштабної евакуації часів Другої світової війни.

Мобілізація до війська мільйонів чоловіків на українських теренах (щонайменше 500 тис. з них загинули): Російської імперії (від 3,5 до 4,5 млн) та Австро-Угорщини (не менше 300 тис) призвела до сутнісних демографічних змін у структурі зайнятості населення, значно збільшивши серед працюючих частку жінок і підлітків, що змушені були заступити вибухлих на фронт чоловіків.

Переважно товарно-аграрний характер економіки більшої частини українських земель у складі Російської імперії, на тлі прогресуючої продовольчої кризи та зростання дорожнечі у воюючих європейських країнах, значно послабив вплив згаданих факторів на населення українських теренів, перетворивши їх на своєрідну оазу відносного продовольчого благополуччя чи не до самого кінця Великої війни. Головне багатство української землі – хліб – став найважливішим «золотим» активом особливо наприкінці війни та ліг в основу міжнародно-правних договорів УНР із країнами Четверного союзу.

Висновки. Перша світова війна з її величезними жертвами, сотнями тисяч калік, біженців і примусових виселенців, продовольчою кризою, неефективністю урядів та влади взагалі – стала потужним каталізатором соціальних і національних революцій. А некерований стрімкий розвал, починаючи з літа 1917 р., шляхом самочинної демобілізації величезної російської армії призвів до фактичного всезагального озброєння, за якого «людина з рушницею» перетворилася на творця своєї долі, що особливо далось взнаки у роки визвольних змагань у формі анархії, отаманщини та «війни всіх проти всіх».

Велика війна 1914–1918 рр. стала придатним ґрунтом, на якому мрії про Українську державу доволі вузької радикальної частини українофільських еліт по обидва боки російсько-австрійського кордону доросли за сприятливих внутрішньо- та зовнішньополітичних обставин до порядку денного практичної політики.

Вступивши у Першу світову війну у складі Російської імперії та Австро-Угорщини, завершували її українські землі вже за зовсім іншої геополітичної реальності. Колишня підросійська Україна – як незалежна держава у союзницьких зносинах з колишнім ворогом – країнами Четверного союзу, втім, після Брестської мирного договору 9 лютого (27 січня) 1918 р. вже не як країна-учасник війни, а півавстрійська – у повній готовності до реалізації українського державницького проекту в передчутті неминучої дезінтеграції монархії Габсбургів. Особливо варто зазначити, що жодна з двох протиборчих держав, до складу яких перед початком Великої війни входили українські землі, за наслідками війни не опинилася серед країн-переможниць, що значно полегшувало практичну реалізацію завдання національно-державного будівництва українського народу, до рук якого раптом потрапили ключі від його власної долі. Попереду був час боротьби за Соборну Українську Державу...

Список використаної літератури та джерел:

1. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. : зб. наук. пр. / ред. О. П. Реєнт [та ін.]. – К., 2005. – Вип. 9. – 332 с.
2. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. : зб. наук. пр. / ред. О. П. Реєнт [та ін.]. – К., 2014. – Вип. 23. – 318 с.
3. Український історичний журнал. – 2004. – № 4. – 160 с.
4. Донік О. Україна: хроніка XX століття. Роки 1911–1916 : довід. вид. / О. Донік, В. Молчанов, В. Любченко, Б. Янишин. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2007. – 147 с.
5. Реєнт О. Перша світова війна і Україна : монографія / О. Реєнт, О. Сердюк. – К. : Генеза, 2004. – 480 с.
6. Реєнт О. Україна у Першій світовій війні (1914–1917) / О. Реєнт // Економічна історія України: Історико-економічне дослідження : в 2 т. / ред. В. М. Литвин, Г. В. Боряк, В. М. Гець [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран [та ін.]. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т. 2. – С. 64–96.
7. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. – К. : ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2014. – Кн. 1: Історичні нариси. – 784 с.
8. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна / ред. В. А. Смолій, Г. В. Боряк [та ін.]. – К. : ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2015. – Кн. 2: Мовою документів і свідчень. – 800 с.
9. Головченко В. Українське питання в роки Першої світової війни: Моногр. / В. Головченко, В. Солдатенко; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 448 с.
10. Зорик В. Політичні партії України та Росії в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр.) : монографія / В. Зорик, А. Зорик. – Х. : ХДУХТ, 2011. – 216 с.
11. Кураєв О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914–1918) : монографія / О. Кураєв. – К., 2006. – 274 с.
12. Жванко Л. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.) : монографія / Л. Жванко. – Х. : Вировець: Апостроф, 2012. – 567 с.
13. Жванко Л. Біженство Першої світової війни в Україні. Документи і матеріали (1914–1918 рр.) : моногр. / Любов Миколаївна Жванко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. –

Харків, 2010. – 359 с.

14. Реєнт О. П. Велика війна 1914–1918 рр. у сучасній українській історіографії / О. П. Реєнт, Б. М. Янишин // Український історичний журнал. – 2014. – № 3. – С. 4–21.

15. Любченко В. Б. Спроби формування в роки Першої світової та Громадянської воєн добровільних військових частин з галичан-українців русофільської орієнтації (1914–1920) / В. Б. Любченко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т історії України; Редкол.: О. П. Реєнт (голова) та ін. – К., 2009. – Вип. 16. – С. 123–129.

16. Лазанська Т. І. Німці-виселенці українських губерній у роки Першої світової війни / Т. І. Лазанська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т історії України; Редкол.: О. П. Реєнт (голова) та ін. – К., 2002. – Вип. 4. – С. 84–110.

17. Лазанська Т. І. Становище біженців України в роки Першої світової війни / Т. І. Лазанська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т історії України; Редкол.: О. П. Реєнт (голова) та ін. – К., 2009. – Вип. 16. – С. 196–240.

References:

1. Reient, O. P. (Ed.). (2005). *Problemy mstor:mn Ukranni XIX – pouatku XX st. (Problems of the history of Ukraine of XIX – beginning XX cc.)*, (9). (in Ukr.)
2. Reient, O. P. (Ed.). (2014). *Problemy mstor:mn Ukranni XIX – pouatku XX st. (Problems of the history of Ukraine of XIX – beginning XX cc.)*, (23). (in Ukr.)
3. *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal (Ukrainian Historical Journal)*, 4. (2004). (in Ukr.)
4. Donik, O., Molchanov, V., Liubchenko, V., & Yanyshyn, B. (2007). *Ukraina: khronika XX stolittia. Roky 1911–1916*. Kyiv. (in Ukr.)
5. Reient, O. P., & Serdiuk, O. V. (2004). *Persha svitova vijna i Ukraina*. Kyiv: Heneza. (in Ukr.)
6. Reient, O. P. (2011). *Ukraina u Pershij svitovij vijni (1914–1917)*. In V. A. Smolii (Ed.), *Ekonomichna istoriia Ukrainy: Istoryko-ekonomichne doslidzhennia* (Vol. 2, pp. 64–96). Kyiv: Nika-Tsentr. (in Ukr.)
7. Reient, O. P. (Comp.). (2014). *Velyka vijna 1914–1918 rr. i Ukraina* (Vol. 1: *Istorychni narisy*). Kyiv: TOV “Vydavnytstvo “KLIO””. (in Ukr.)
8. Smolii, V. A. (Ed.). (2015). *Velyka vijna 1914–1918 rr. i Ukraina* (Vol. 2: *Movoiu dokumentiv i svidchen'*). Kyiv: TOV “Vydavnytstvo “KLIO””. (in Ukr.)
9. Holovchenko, V. I., & Soldatenko, V. F. (2009). *Ukrains'ke pytannia v roky Pershoi svitovoi vijny*. Kyiv: Parlaments'ke vyd-vo. (in Ukr.)
10. Zoryk, V. A., & Zoryk, A. S. (2011). *Politychni partii Ukrainy ta Rosii v roky Pershoi svitovoi vijny (1914 – liutyj 1917 rr.)*. Kharkiv. (in Ukr.)
11. Kuraiev, O. O. (2006). *Ukrains'ka problema u politytsi Berlina ta Vidnia u Pershij svitovij vijni (1914–1918)*. Kyiv. (in Ukr.)
12. Zhvanko, L. M. (2012). *Bizhentsi Pershoi svitovoi vijny: ukrains'kyj vymir (1914–1918 rr.)*. Kharkiv: Virovets: Apostrof. (in Ukr.)
13. Zhvanko, L. M. (2010). *Bizhenstvo Pershoi svitovoi vijny v Ukraini. Dokumenty i materialy (1914–1918 rr.)*. Kharkiv. (in Ukr.)
14. Reient, O. P., & Yanyshyn, B. M. (2014). *Velyka vijna 1914–1918 rr. u suchasnij ukrains'kij istoriografii. Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal (Ukrainian Historical Journal)*, 3, 4–21. (in Ukr.)
15. Liubchenko, V. B. (2009). *Sproby formuvannia v roky Pershoi svitovoi ta Hromadians'koi voien dobrovol'chych vijs'kovykh chastyn z halychan-ukraintsyv rusofil's'koi orientatsii (1914–1920)* (O. P. Reient, Ed.). *Problemy mstor:mn Ukranni XIX – pouatku XX st. (Problems of the history of Ukraine of XIX – beginning XX cc.)*, (16), 123–129. (in Ukr.)
16. Lazanska, T. I. (2002). *Nimtsi-vyselentsi ukrains'kykh hubernij u roky Pershoi svitovoi vijny* (O. P. Reient, Ed.). *Problemy mstor:mn Ukranni XIX – pouatku XX st. (Problems*

of the history of Ukraine of XIX – beginning XX cc.), (4), 84–110. (in Ukr.)

17. Lazanska, T. I. (2009). Stanovysche bizhentsiv Ukrainy v roky Pershoi svitovoi vijny (O. P. Reient, Ed.). *Problemy mstoromn Ukraini XIX–pouatku XX st. (Problems of the history of Ukraine of XIX – beginning XX cc.)*, (16), 196–240. (in Ukr.)

O. Reient

THE GREAT WAR 1914–1918 AS A GLOBAL UPHEAVAL AND OF ITS CONSEQUENCES FOR UKRAINE

In the article, the World War First it examined from the perspective of a global cataclysm that essentially determined the further development of human civilization not only in the twentieth, but in also the early twenty-first century. It indicated that the tragedy of war especially manifested in the total character, which it has become, and the rapid fall in the value of human life. In its universal scope and demographic losses, this war greatly surpassed everything that happened thereto during the largest international military conflicts in human history.

It showed the influence of the global confrontation 1914–1918 on the Ukrainian ethnic lands, which were divided between the Russian Empire and Austria-Hungary. They have been the object of geopolitical encroachments of the warring parties and for four years become the theater of fierce fighting, and their population found itself on opposite sides of the front line.

Considerable attention it paid to elucidating the main «Ukrainian aspects» of the war in the political, ideological, military, economic and social planes. It shown both negative and positive consequences of the World War First for the formation of modern nation and the establishment of statehood.

Key words: World War First, the Great War, a global conflict, humanitarian catastrophe, politics, Ukraine.

УДК 94(477) «1917/1918»: 338.42(092)(045)
DOI: 10.31651/2413-8142-2018-19-8-14

А. І. Берестовий

кандидат історичних наук, викладач суспільних дисциплін Черкаського художньо-технічного коледжу

Ю. Г. Пасічна

кандидат історичних наук, фахівець I категорії відділу аспірантури Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

АГРАРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА*

Статтю присвячено вивченню аграрного законодавства Центральної Ради. На основі опрацьованих джерел та здобутків наукової літератури проаналізовано погляди і політичні переконання лідерів Центральної Ради на шляхи вирішення аграрного питання. Розкрито вплив політичного фактору на формування аграрного законодавства Центральної Ради

Ключові слова: Центральна Рада, аграрне законодавство, селянство.

Постановка проблеми. Сучасна Україна переживає період трансформацій у різних сферах

життя. Однією з них є аграрна. Зміни в аграрній сфері є відображенням тих процесів, що відбуваються в економіці та що пов'язані з формуванням сучасних ринкових відносин, виходом нашої держави на європейський ринок. Нові умови аграрного розвитку України не можливі без формування та врегулювання насамперед правового поля аграрної сфери. Тому звернення до вивчення досвіду історичного минулого, зокрема аграрного законодавства Центральної Ради, є актуальним. Його врахування дозволить, якщо не уникнути, то пом'якшити можливі негативні наслідки від сучасних реформ на селі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новітня вітчизняна історіографія з порушеної нами теми представлена напрацюваннями В. Верстюка [3], В. Солдатенка [31], О. Житкова [15], В. Капелюшного [18], Г. Корольова [23], Н. Ковальової [19], С. Корновенка [21] та інших. Водночас предметнішого вивчення потребує вплив політичного фактору на формування аграрного законодавства Центральної Ради.

Автори ставлять за мету дослідити погляди провідних представників Центральної Ради на вирішення аграрного питання та їх вплив на аграрне законодавство Центральної Ради.

Виклад основного матеріалу. Після Лютневої революції 1917 р. Центральна Рада стала органом влади в Україні. Її діяльність розпочалася 4 березня 1917 р. і в перші місяці фокус її уваги було зосереджено на вирішенні політичних та організаційних питань. Однак невдовзі діячі Центральної Ради на фоні загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації зрозуміли необхідність вирішення аграрного питання та його правового врегулювання.

На початок 1917 р. селянство вже було активним суб'єктом суспільно-політичних процесів. Такий статус селянства був замовлений багаторічною бездіяльністю царського уряду. До того ж, вже в 1902 – 1907 рр. селянство стає повноправним учасником суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій. Поділяємо думку С. Корновенка стосовно того, що дії селянства були віддзеркаленням бездіяльності уряду та «тупцюванням» на місці у вирішенні аграрного питання [22]. Невирішеність аграрного питання пояснюється об'єктивними та суб'єктивними причинами, які описані в історіографії. Звернемося до одного дослідження одного із малозв'язованих – політичного.

Законотворча діяльність із аграрного питання залежала від різних обставин, головна із них – партійна належність членів Центральної Ради. Українська Центральна Рада першого складу нараховувала 94 члени, другого (8 квітня 1917 р.) – 141, третього (8 серпня 1917 р.) – 655. До складу Центральної Ради входили представники 19 політичних партій, більшість із яких – 17, були партіями соціалістичного спрямування: Українська соціал-демократична партія, Українська партія соціалістів-революціонерів, Українська партія соціалістів-федералістів тощо [27; 34].

Як зазначає В. Верстюк, значну увагу до аграрних проблем в Україні привернув кооперативний з'їзд Київщини, який проходив 14–15 березня 1917 р. [3].

* Статтю написано згідно з держбюджетною темою «Українська революція (1917 – 1921 рр.): селянський фактор» (номер державної реєстрації 0118U003864)